

RUSYA-UKRAYNA SAVAŞI'NDA "KÜRESEL GÜNEY DİPLOMASİSİ":

AFRİKA DEVLETLERİNİN BARIŞ İNİSİYATİFİ

“

16 Haziran'da yedi Afrika lideri - Güney Afrika Cumhuriyeti Devlet Başkanı Cyril Ramaphosa, Senegal Devlet Başkanı Macky Sall, Zambiya Devlet Başkanı Hakainde Hichilema, Mısır Başbakanı Mustafa Madbuli, Komorlar Birliği Başkanı ve Afrika Birliği Dönem Başkanı Azali Assoumani, Kongo ve Uganda özel temsilcileri- Ukrayna'nın başkentini ve Rus savaş suçlarının sembolü olan Bucha ilçesini ziyaret etmiştir.

”

KYRYLL STURMAK

Yüksek Lisans ESOĞÜ

Rusya Federasyonu'nun Ukrayna topraklarında neredeyse 16 aydır yürüttüğü savaşın arka planında, çatışmayı sona erdirmek ve savaşan taraflar arasında anlayış sağlamak için bir dizi farklı barış sağlama ve onu koruma girişiminde bulunulmuştur. Örneğin, Şubat savaşının ilk haftalarında resmî Ukrayna ve Rusya heyetleri, müzakereler için kendisini platform olarak sunan Belarus'ta bir araya gelebilmiştir. Fakat askerî eylemlerin

yoğunluğu, tarafların sarsılmaz pozisyonu ve Belarus devlet başkanının diplomatik etkisizliği nedenleriyle bu teşebbüs başlamadan başarısız kalmıştır. Hem Moskova hem de Kiev ile eşit mesafede iyi komşuluk ilişkileri sürdüren ve çatışma arabuluculuğu konusunda geniş deneyime sahip olan Türkiye Cumhuriyeti ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan kendisi sonrasında barış inisiyatifini üstlenmiştir. Türkiye bu çabalarıyla İstanbul, Ankara ve Antalya'da yapılan üst düzey görüşmeler, Tahıl Koridoru'nun Karadeniz'de açılması, düzenli esir değişimi ve insani yardımların ulaştırılabilmesi

için geçici ateşkes gibi bir sürü önemli diplomatik anlaşmaya yol açmıştır. Bu girişimler, tüm 2022 yılı boyunca Rusya ve Ukrayna arasındaki siyasi ve diplomatik iş birliğinin tek başarılı mekanizması olarak çalışarak son aylarda Kremlin'in engellemesiyle kritik noktaya gelmiştir. Bu da anlayış sürecini geciktirip diğer barışçıl vizyonlara ve stratejilere yol açmıştır.

Bu durumda, Ukrayna ve Rusya ile aynı seviyede dengeli ilişkilere sahip olan ve bu eşsiz konumlarını kullanarak iki ülke arasında uluslararası arabulucu rolü oynamaya çalışan İsrail, Suudi Arabistan ve Vatikan'ın girişimleri belirlemiştir ancak kamuoyuna yapılan açıklamalarda barış çağrısında bulunulmasına rağmen bu devletler, savaşı sona erdirecek, Ukrayna'nın toprak dokunulmazlığını ve egemenliğini koruyacak, son olarak Rus askerlerini işgal altındaki topraklardan çekecek net bir plan sunamamışlardır. 2023'te ise bu ülkelerin ye-

rini dünyanın farklı yörelerinden ama coğrafi olarak "küresel güney bölgesi" olarak tanımlanan Çin, Brezilya, Endonezya ve Güney Afrika'dan dört tane barış inisiyatifi almıştır. Yukarıdaki girişimlere göre son temaslar, Ukrayna'ya barış getirmesi için oldukça açık bir şekilde ifade edilmiş planlardır fakat aynı zamanda birbirlerinden önemli ölçüde farklı olmayan fikirlerdir. "Küresel güney"den gelen her barış girişimini ayrı ayrı incelemek ve karşılaştırmalı bir analiz yapmak ilginç olurdu ancak bu kısa çalışma yalnızca Afrika öne-risine odaklanmaktadır.

AFRİKA BAŞKANLARININ KİEV VE PETERSBURG MİSYONU

Kendi barış planlarını açıklamak için 16 Haziran'da yedi Afrika lideri -Güney Afrika Cumhuriyeti Devlet Başkanı Cyril Ramaphosa, Senegal Devlet Başkanı Macky Sall, Zambiya Devlet Başkanı Hakainde Hichilema, Mısır Başbakanı

Mustafa Madbuli, Komorlar Birliği Başkanı ve Afrika Birliği Dönem Başkanı Azali Assoumani, Kongo ve Uganda özel temsilcileri- Ukrayna'nın başkentini ve Rus savaş suçlarının sembolü olan Bucha ilçesini ziyaret etmiştir. Bu üst düzey ziyaret sırasında askerî yoğun çatışmalar ve hava saldırıları da devam etmiş; aynı gün, Ukrayna Hava Kuvvetleri, altı Kinzhal hava balistik füzesi, altı Kalibr seyir füzesi ve iki iniş uçağının tam Kiev semalarında düşürüldüğünü bildirmiştir. Ukrayna Cumhurbaşkanı Volodimir Zelenski'nin görüşlerini dinleyen Afrika heyeti, ertesi gün Rusya Cumhurbaşkanı Vladimir Putin ile görüşmek ve Uluslararası Ekonomik Forum'a katılmak üzere Sankt-Petersburg'a varmıştır. Diplomatik izolasyon nedeniyle bu yedi Afrikalı üst düzey siyasetçinin yanı sıra Cezayir, Küba ve Kırgızistan başbakanları gibi sadece üç devlet başkanı da foruma katılmıştır. Afrika mensupları, Rusya lideri ile yapılan görüşmede savaşın

sonlandırılması için 10 maddelik önerisini dile getirmiştir. Tam olarak bu proje, resmî Ukrayna ve Rusya başkanları ile resmi olarak görüşülen ilk uluslararası savaş çözüm girişimi statüsüne girmiştir.

“

Ramaphosa, Rusya'nın yürüttüğü savaşın Afrika kıtası için olumsuz ekonomik sonuçlar doğurduğunu vurgulayarak enerji, gübre ve gıda fiyatlarının önemli ölçüde arttığını belirtmiştir. Genelde Afrika bölgesi, Ukrayna'nın gıda ve gübre ihracatına getirilen kısıtlamalar ve aynı malların doğrudan Rusya'dan sevk edilmesini zorlaştıran Kremlin karşıtı yaptırımlar nedeniyle bu savaştan önemli ölçüde etkilenmiştir.

”

AFRİKA'DAN BARIŞ İNİSİYATİFİ

17 Haziran'da yaptığı konuşmada Güney Afrika Cumhurbaşkanı ve heyetin gayriresmî lideri Cyril Ramaphosa şunları söylemiştir: “Biz (Afrika milletleri) Rusya ve Ukrayna arasında barışa aracılık etmek istiyoruz, bu nedenle size 10 maddede önermek istiyoruz.” Ayrıca Ramaphosa, Rusya'nın yürüttüğü savaşın Afrika kıtası için olumsuz ekonomik sonuçlar doğurduğunu vurgulayarak enerji, gübre ve gıda fiyatlarının önemli ölçüde arttığını belirtmiştir. Genelde Afrika bölgesi, Ukrayna'nın gıda ve gübre ihracatına getirilen kısıtlamalar ve aynı malların doğrudan Rusya'dan sevk edilmesini zorlaştıran Kremlin karşıtı yaptırımlar nedeniyle bu savaştan önemli ölçüde etkilenmiştir. Ek olarak Cumhurbaşkanı, geçen yıl İstanbul'da Türkiye ve Birleşmiş Milletler arabuluculu-

ğunda imzalanan “Tahıl Koridoru” anlaşmasının uygulanmasını engelleyen tüm sorunların ortadan kaldırılması çağrısında bulunmuştur.

Bir önceki gün, delegelerin Ukrayna Devlet Başkanı Zelenski ile görüşmelerinin ardından yedi Afrika ülkesinin 10 maddelik barış planı, düzenlenen bir basın toplantısında ilk kez seslendirilmiştir. Planın maddeleri aşağıdaki hükümleri içerir:

- 1) Savaşın hızlı bir şekilde sona erdirilmesi,
- 2) Diplomatik müzakereler yoluyla barışın sağlanması,
- 3) Barış sürecine katkıda bulunmayan bombardımanın durdurulması ve gerilimin azaltılması,
- 4) Birleşmiş Milletler Şartı uyarınca devlet ve halkların ege-

menliğine saygı gösterilmesi,

- 5) Savaşan iki taraf için güvenlik garantilerine duyulan ihtiyaç olması,
- 6) Afrika bu savaşın olumsuz sonuçlarından özellikle etkilendiği için her iki ülkeden tahıl ve gübre akışının sağlanması,
- 7) İnsani meselelerin ele alınması ve savaş mağduru olan, savaşın sonuçlarından zarar görmeye devam edenlere yardım ve destek verilmesi,
- 8) Mahkumların zorunlu değişim ve çocukların eve dönüş yaptırılması,
- 9) Ukrayna'nın savaş sonrasında yeniden inşa edilmesi ve bu ülkeye yatırımlar yapılması,
- 10) Ukrayna ve Rusya'nın Afrika ülkeleriyle daha iyi ve derin iş birliği yapması.

“

Afrika arabuluculuk girişimleri, BRICS üyesi olan ve ağustos ayında birliğin liderler zirvesine ev sahipliği yapacak olan Güney Afrika Cumhurbaşkanı Cyril Ramaphosa'nın şahsıyla yakından ilişkilidir.

”

Üstelik, Güney Afrika lideri, kıtadaki gıda durumunun büyük ölçüde savaşan iki ülkeden gelen tahıl ve gübre tedarikine bağlı olması nedeniyle Afrika'nın Rusya-Ukrayna ihtilafının çözümünde “maddi çıkarı” olduğunu vurgulamıştır. Aynı zamanda Ramaphosa, “BM Şartı ilkelerine uygun olarak

ülkelerin egemenliğine saygı gösterilmesi” gerektiğini belirtse de Rus askerlerinin Ukrayna topraklarından çekilmesi gerektiğini açıkça ifade etmemiştir.

STRATEJİNİN PRATİK GELECEĞİ VE ULUSLARARASI TEPKİLER

Temelde bu Afrika arabuluculuk girişimleri, BRICS üyesi olan ve ağustos ayında birliğin liderler zirvesine ev sahipliği yapacak olan Güney Afrika Cumhurbaşkanı Cyril Ramaphosa'nın şahsıyla yakından ilişkilidir. Heyetin Ukrayna ile Rusya ziyaretinin arifesinde Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Rusya Devlet Başkanı hakkında suç duyurusunda bulunduğu ve Mahkeme Sartı'na taraf olan ülkelerin topraklarında bulunduğu sırada hakkında tutuklama emri çıkardığı hatırlanmalıdır. Güney Afrika, bu ülkelerden biri olduğu için uluslararası hukuka göre Vladimir Putin'in zirvede bulunması hâlinde zor durumda kalma durumu söz konusudur. Bu koşullar altında Afrika delegasyonunun barış girişiminin iki ana hedefi vardır:

- 1) En azından Afrika'nın BM ve diğer uluslararası örgütlerdeki sesini güçlendirmek ve uzun zamandır beklenen önemli bir diplomatik adım atmak
- 2) Uluslararası toplumun teorik olarak Putin'e yönelik suçlamaları düşürmeyi kabul edebileceği Rusya ile Ukrayna arasında müzakereleri başlatmak

Fakat karşılıklı olarak Rusya Devlet Başkanı Putin, Ukrayna sınırlarına saygı çağrısında bulunduğu için Afrika barış planının kilit nokta-

larını eleştirmiştir. Ukrayna Devlet Başkanı Volodimir Zelenski de planı diplomatik bir şekilde reddedip Ukrayna'nın teklif ettiği barış planına gerçek bir alternatif olmadığını söylemiştir. Ukrayna planının kilit hükmü ise Rus birliklerinin işgal altındaki topraklardan derhâl çekilmesiydi. Böylece, iki savaşan ülke liderlerinin bu aşamada diyaloga girmeyi reddetmesi ve Rusya Devlet Başkanı'nın savaş suçları meselesini dikkate almaması beklenen bir sonuçtur. Pekin ise Afrika devletlerinin Rusya ve Ukrayna arasındaki ihtilaf için siyasi bir çözüm bulunması için gerekli koşulların yaratılmasına katılımını överek savaşın barışçıl yollarla çözülmesine yönelik çabaları desteklemiştir. Dolayısıyla Afrika ve Çin'in Rusya-Ukrayna savaşını sona erdirmeye vizyonlarının yaklaşması söz konusudur.

Sonucunda BRICS zirve öncesi biraz aceleyle de olsa da Afrikalı başkanların önerdiği girişim, “küresel güney” ülkelerinin barışçıl çözüme yönelik tüm fikirler arasında en başarılısı sayılabilir. Cyril Ramaphosa'ya göre, “bu barış misyonunun en önemli başarılarından biri, her iki taraftan aldığımız olumlu tepkilerdi; bu tepkileri cesaret verici bulduk ve önerilerin dikkate alınacağı konusunda iyimser olmamız için bize neden verdi.” Bu nedenle söz konusu girişim Afrika diplomasisinin kilit amaçlarından biri olan kıtanın uluslararası arenadaki etkisini artırma ve Afrika'nın çatışma çözme kabiliyetini gösterme açılarından başarılıdır. ■